EUGEN LUNGU
Editura „ARC”
(Chişinău)

LITANII ŞI ANATEME
La apariția ediției în două volume „Scrieri” de Ion Buzdugan în colecția „Moştenire” a Editurii *Ştiința**

Abstract. The author of the study sketches a portrait of the poet, publicist, translator and folklorist Ion Buzdugan, a prominent poetic and public personality of the interwar Bessarabia in the 20th century. An active presence in the literary life of the period, his name, after the sinister June 28, 1940, both in Romania and in the MSSR, enters the shadows that will last until 1990. With the recirculation of Ion Buzdugan's entire work in two volumes of „The Writings” published recently in Stiinta publishing house, based on texts published in books and periodicals till 1940 and on the remaining manuscripts in the writer's archives, the practical phase of the poet's rediscovery begins. The author of the study believes that in the area of interwar Bessarabia, I. Buzdugan is unique, being far ahead of everyone, including Alexei Mateevici for whom „the destiny was not conducive to overcome his inherent uncertainty and hesitation characteristic of his age”.

Keywords: hierarchical canon, negative context, conspiracy of silence, recovery phase, poetic fantasy, the past, stubborn Dacianism, Messianism, Christic ardour, a poet of autumn litanies, a poet of golden vineyards in red sunsets, a poet of landscapes, epic breathing.

Exilat în uitare

Aceste două volume de *Scrieri* vor reconfigura canonul ierarhic stabilit pentru interbelicul basarabean şi vor proiecta în vârful lui practic un anonim. Căci acesta era statutul de mai ieri al lui Ion Buzdugan, poet, publicist, traducător, folclorist, dar şi personalitate publică de prim rang la timpul său. Politicul l-a făcut însă ostatic pe artist, l-a „îngropat” într-un tulbure anonimat încă de pe când omul îşi ducea traiul comun.

Printr-o paradoxală cădere a zarurilor istorice, crezul său de mare român – Ion Buzdugan a luptat cu toată ființa pentru reintegrarea Basarabiei în spațiul românesc – l-a condamnat la tăcere şi la o existență aproape ilegală într-o Românie postbelică colonizată de sovietici şi dirijată de comuniști. Ca într-un *thriller* cu subtext politic, fostul deputat şi lider în Sfatul Țării s-a ascuns ani buni în cele mai neverosimile locuri pentru a nu compărea în fața necruțătoarelor tribunale sovietice. Citez din foarte documentatele *Repere cronologice...* alcătuite de Mihai şi Teodor Papuc: „1946-1951 – îşi trăieşte viața în mare taină, ascuns de ochii lumii, fiind amenințat de persecuțiile staliniste. În orice moment ar fi putut să urmeze calea lui Pan Halippa, care după doi ani de detenție la închisoarea din Sighet, era trimis în Siberia ca «trădător al Țării Sovietice».

* Ion Buzdugan. *Scrieri.* Ediție în două volume. Colecția „Moştenire”. Studiu introductiv de Eugen Lungu. Text selectat şi îngrijit, repere cronologice, note şi comentarii de Mihai şi Teodor Papuc. Chişinău, Editura *Ştiința*, 2014.

BDD-A6750 © 2014 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

De teama persecuțiilor declanşate de noul regim, este mereu în căutarea unor locuri de adăpostire pe care le găseşte cu greu. Se ascunde când prin podurile chiliilor călugăreşti ale Episcopiei din Blaj, când la mănăstirea Obreja de lângă Blaj. A mai găsit adăpost la Tăuni, județul Alba, la Târgu-Mureş, la Aninoasa, la Bujoreni (Râmnicu Vâlcea) şi la Polovragi. Se bucură de ajutorul unor oameni de suflet pe care îi întâlneşte în timpul peregrinărilor sale. În comuna Tăuni, s-a ascuns în casa cumnatului său, notarul Ion Maşnicu, soțul (din a doua căsătorie) al surorii sale Mariana. [...] De aici, îmbrăcat în rasă de călugăr a plecat în Ardeal. Despre aceşti ani, notează bunul său prieten, scriitorul C. D. Zeletin, «[...] îşi lăsase barbă, purta țoale şi umbla cu traista-n băț asemeni călugărilor călători de odinioară». Avea parte doar de o vizită pe an a surorilor sale Mariana şi Valentina". Omul era practic un sechestrat al regimului, atât că nu se afla pe priciurile închisorilor.

Acest permanent vagabondaj şi o existență precară, mereu sub semnul pericolului de încarcerare sau de moarte, erau greu de suportat pentru oricine, dar mai ales pentru volnicul luptător de ieri. Printr-o minune, omul se salva, mai puțin artistul. În România „populară" era tolerat cu concursul tacit al Securității, fără a avea însă acces la o viață literară normală. Iar în RSSM numele său devenise tabu. Era pomenit doar arareori în contexte negative, ca naționalist şi burghez moldovan care, cu „ajutorul României regale" a luptat „pentru a zădărnici biruința revoluției socialiste în Basarabia".

I-am citit pentru prima dată unele poeme într-o vastă antologie de poezie bucolică – *Ceres şi Pan* (Minerva, Bucureşti, 1984). Editoarea, Gabriela Danțiş, „strecura" printre cunoscutele nume de poeți români şi pe „prohibitul" Ion Buzdugan, care apărea alături de alt basarabean, Ioan Cantacuzino, poetul tipărit la Dubăsari (sau Movilău?) şi mort într-o perioadă când nu putea atrage în niciun fel suspiciunile ruşilor. Autorul „Miresmelor din stepă" e un pastelist prin vocație, aşa că cele câteva piese alese de antologatoare (*Păstorii, Cântec păstoresc, Toamna la țară*) arătau destul de onorabil în tabloul general. În fond, poetul nostru nu figura pentru prima dată într-o antologie românească. O primă lansare a sa într-un context promoțional general-românesc se făcea încă în 1925, adică atunci când basarabeanul nostru abia intra cu paşi timizi în lumea poeziei (debuta în 1922). Antologia, celebră azi, era construită de doi coordonatori, la fel, azi cu nume de legendă: Ion Pillat şi Perpessicius. Primul avea deja în *box office*-ul său opt volume tipărite, pe când Perpessicius era în anul debutului! Al doilea volum al antologiei, în care intra şi Mateevici, apărea în 1928, cele două cărți cuprinzând 70 dintre cei mai importanți poeți ai momentului. Cei doi basarabeni selectați ieşeau astfel în lume într-o companie aleasă: Tudor Arghezi, G. Bacovia, Ion Barbu, Lucian Blaga, Mateiu I. Caragiale, Nichifor Crainic, Octavian Goga, Cincinat Pavelescu, Perpessicius, Camil Petrescu, Al. A. Philippide, Ion Pillat, Al. O. Teodoreanu, G. Topîrceanu, Tudor Vianu, Ion Vinea, V. Voiculescu ş.a. (Printr-un misterios joc al hazardului, dețin aceste rarități bibliografice. Ambele volume sunt legate în unul singur sub o nobilă copertă roşie, imitație de piele, cu imprimare în aur pe cotor, la comanda posesorului – Al. Rosetti. Pe foile de titlu ale celor două cărți stă semnătura lui autografă, numărul de inventar al bibliotecii personale a proprietarului şi bine-cunoscutul *ex libris* – cele trei roze.)

BDD-A6750 © 2014 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

Antologatorii îşi fac treaba cu toată seriozitatea, chiar dacă e vorba, în cazul lui Buzdugan, de un începător: poetul e reprezentat în antologie şi în postură de autor (piesele *Păstorii, Brumarul, Toamna în podgorii*), dar şi ca traducător – *Herghelii* de Serghei Esenin şi *Toamna* de Konstantin Balmont.

Ion Buzdugan a scos în România interbelică câteva volume. Acestea vor fi comentate, mai ales „Miresme din stepă", scurt şi zgârcit de Perpessicius, Vladimir Streinu, Şerban Cioculescu, Simion Mehedinţi, Nichifor Crainic, Pamfil Şeicaru, V. Şerban ş.a. Cele trei istorii publicate între războaie (Nicolae Iorga, 1934; E. Lovinescu, 1937; G. Călinescu, 1941) îl tratează expeditiv. Iorga, atent cu „marginile" proaspăt alipite României, e mai generos. Lovinescu îl bifează doar ca unitate statistică, iar Călinescu îi pomeneşte numele, în treacăt, „la pachet", într-un text dedicat lui Pan Halippa, neuitând însă să-i inventarieze în ciclopica *Bibliografie* a *Istoriei...* cărţile apărute între timp. Faptul că îl cunoscuse personal pe militantul politic Ion Buzdugan îi prilejuia lui Iorga şi alte pagini de caldă evocare a compatriotului nostru (vezi articolul *Suflet basarabean*, în revista *Univers literar*, an XLI, nr. 44, duminică, 1 noiembrie 1925).

Apoi numele poetului intră într-un con de umbră care va dură până în anii '70 ai secolului trecut, când politica externă românească se va smulge din „îmbrăţişarea frăţească" a Moscovei, iar confruntarea cu motivele basarabene nu vor mai injecta ochii cenzurii de la Bucureşti. În 1979, la Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică apărea *Dicţionarul folcloriştilor* de Iordan Datcu şi S. C. Stroescu, în care Ion Buzdugan figura cu drepturi depline de folclorist român. I se elogiază mai ales volumele *Cântece din Basarabia* (1921, 1928), cu „o precuvântare de Pan Halippa" (alt prohibit!). Se reţine şi tonul afectuos: „Remarcabile prin prospeţimea şi francheţea tonului, prin puritatea limbii, culegerile lui B. se impun mai ales prin secţiunile cântecelor de jale, prin nuanţele particulare ale cântecelor de cătănie, în multe dintre acestea apărând tulburătorul motiv «jelui-m-aş şi n-am cui»" (text semnat de Iordan Datcu). Un deceniu-două mai înainte, o asemenea abordare ar fi alertat cu siguranţă Argusul ideologic!

Politica anterioară, de omitere a tot ce amintea de Basarabia, nu-i tulbură nici pe coordonatorii Mircea Zaciu, Marian Papahagi şi Aurel Sasu când perfectează registrul *Dicţionarului scriitorilor români*, unde numele lui Ion Buzdugan intră cu acte în regulă: „Poet de orientare sămănătoristă, B. este ataşat de pământul natal, de peisajul stepei, de istoria ţării, de tradiţii şi de folclor. Inspirată mai ales din mediul rustic, poezia sa evocă idilic scene pastorale, câmpeneşti, în decorul stepei nemărginite, «ca un ocean de ape verzi de ierbi», «cu valuri de smarald», «cu tainica-i vâltoare» *(Flori de stepă, Noaptea în stepă, Cântecul tilincilor, Cântec de păstor).* [...] Poezia patriotică, «superioară simplei sentimentalităţi naţionale» (N. Iorga), evocă momente eroice din trecut (*Vatră de sălişte, Cetate veche*) sau figuri legendare (*Decebal;* „Ţara mea", 1928). Ciclurile *De sub jug* şi *În pribegie* deplâng suferinţele ţărănimii şi ale patriei invadate de duşmani". „Duşmanii" din poemele basarabeanului, pe lângă tătari şi huni, sunt mai ales ruşii! Din păcate, volumul întâi al dicţionarului, programat să apară în 1983, ieşea de sub tipar abia în 1995. Zădărnicirea apariţiei acestui important corpus lexicografic, structurat în patru tomuri solide, era una dintre ultimele grimase ale regimului Ceauşescu.

BDD-A6750 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

În RSSM, după cum am mai spus, în jurul fenomenului Buzdugan se iniţiase o conjuraţie a tăcerii. Foarte stranie, dacă luăm în calcul faptul că prietenul său, Alexei Mateevici, nu mai puţin românofil şi rusofob decât autorul „Miresmelor din stepă", are în aceeaşi perioadă clauza interbelicului celui mai favorizat! Motivul era foarte simplu – *Limba noastră,* care nu preciza în mod expres despre care limbă e vorba (moldovenească? română?), din care se mai excludea şi strofa „religioasă", era destul de pertinentă din punctul de vedere al esteticii marxiste. Poemul venea în consonanţă asociativă cu uşor controversata *Unora,* ce combătea „latinia" strâmbă, adică neologismul românesc. Mateevici spunea, în chiar celebra sa cuvântare de la cursurile învăţătorilor din vara lui 1917, că: *Noi vom învăţa aici limba noastră moldovenească, bisericească, nu limba franţuzită de peste Prut, nici limba gazetarilor de la Bucureşti, din care nu înţelegi nimic, „parcă ar fi tătărească*". Afirmaţie pe care cerberii ideologici o treceau sub beneficiu de inventar. Estetica marxistă acţiona selectiv, ca de altfel şi în cazul clasicilor din secolul al XIX-lea – pe unii îi strângea la piept, pe alţii îi strângea de gât. Trecându-i în listele negre şi calificându-i drept „scriitori burgheji". Ceea ce însemna automata lor izolare în uitare! În cazul Mateevici exista şi un alt motiv care explica într-un fel toleranţa ideologică, altfel intransigentă, pentru o faţă bisericească – preotul Alexie fusese încorporat în armata rusă şi murea pe front în calitate de cadru militar din efectivul acesteia. Mai era ceva – preoţia îl ţinea departe de funcţiile politice pe care le avusese cu prisosinţă Ion Buzdugan.

Abia în 1990, Academia de Ştiinţe din Chişinău, care s-a remarcat întotdeauna printr-un oportunism deşucheat, pomenea, precaut şi temător, numele lui Ion Buzdugan într-un context neutru – vezi paginile 146-150 din *Istoria literaturii moldoveneşti*, partea întâi, volumul 3, Ştiinţa, Chişinău. Îndrăzneala se datora lui Vasile Badiu, care intenţiona să aducă ceva mai multă lumină în literatura interbelică din ţinut. O notă de subsol specifica prudent gestul drept o „primă încercare de întregire a tabloului procesului literar din Basarabia" (p. 146). Era evident că tentativa venea în răspăr cu preceptele politice ale unui consiliu coordonator atins de marasm şi pitulat încă în tranşeele unei ideologii totalitare. Deşi RSSM, ca republică unională, intra deja într-un colaps ireversibil – îi mai rămăsese vreo câteva luni de existenţă! Era şi mai evident că întreaga *Istorie a literaturii moldoveneşti* (trei volume solide!), retrogradă şi născută moartă, trebuia rescrisă sub presiunea şi imperativul timpurilor noi. Regimul în agonie îi dădea o ultimă copiţică poetului exilat în uitare când punea în comparaţie „neurastenica" sa operă cu uriaşele merite ale unui adorat al aceluiaşi regim: „De la pastelurile semănătoriste ale lui Ion Buzdugan până la imnurile revoluţionare ale lui Em. Bucov, de asemenea, e o distanţă covârşitoare" (p. 147).

În acelaşi an apărea şi remarcabila antologie *Scriitori de la „Viaţa Basarabiei"*, selecţie de Al. Burlacu şi Alina Ciobanu. Lucrare de pionierat pentru acele timpuri, cartea punea pentru prima dată în valoare, netrucat şi obiectiv, intelectualii interbelici (poeţi, prozatori, critici, folclorişti ş.a.) despre care se vorbise până atunci fie cu scrâşnet de dinţi, fie, în cel mai bun caz, cu jumătate de gură. Antologia se deschidea cu câteva poeme de Ion Buzdugan (*La schit, toamna, Semănătorul, Magna mater, Toamna în podgorii*, toate publicate în diverse numere din *Viaţa Basarabiei*). Poeziile

BDD-A6750 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

erau precedate de o scurtă schiță biobibliografică cu excerpte din Pan Halippa şi Nicolae Țane. Ultimul conchidea că în versurile compatriotului nostru „se resimte... o influență a literaturii poporane şi a celei tradiționaliste, având o vădită afinitate cu poezia d-lui I. Pillat. Ca tehnică dl. Buzdugan respectă regulile poeziei clasice, creând multă armonie". Citatul e la fel selectat din paginile revistei (nr. 3, 1933).

În 1993, Iurie Colesnic publica o amplă schiță biografică despre militantul politic şi scriitorul Ion Buzdugan (*Basarabia necunoscută*, vol. I, Editura Universitas), din care citez acest amănunt curios: „Documentele vremii atestă o activă participare la congresele învățătorilor din Basarabia petrecute în aprilie şi la 25-28 mai 1917, când pentru prima oară s-au pus bazele învățământului național. A rămas proverbială ciocnirea (la congresul din aprilie) a învățătorului-soldat Ion Buzdugan cu şeful învățământului din Basarabia, care într-un moment a afirmat că moldovenii sunt un neam ce au aceeaşi cultură cu samoezii, adică n-au scrisul, nici limba lor. Ion Buzdugan a adus celui în cauză o biblie veche, spunându-i să numere cuvintele, să cunoască litera scrisului nostru şi să se convingă că avem o cultură cu care ne putem mândri. Şi Buzdugan nu s-a oprit numai la acest argument, ci, arătându-şi puşca, a convins congresul să accepte crearea şcolii naționale" (p. 257).

Odată cu recunoaşterea apoteotică a meritului poetic al lui Ion Buzdugan în *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia* (Arc, Chişinău, 1996) se încheie faza recuperatoare a memoriei omului şi artistului. Textul lui Mihai Cimpoi, emotiv până la exaltare, lucru mai rar în altfel cumpănitele aprecieri ale criticului, îl repune în drepturile sale pe poetul alungat din memoria colectivă, dar şi minimalizat ca artist: „Expediat prea uşor în tagma «minorilor» şi «medienilor», Ion Buzdugan capătă contururi viguroase de creator liric important, tipic basarabean, ce dă glas «lumii jalei şi durerii» şi, totodată, renunță la registrul minor, urieşizând şi eroizând viziunile. Printr-o lacrimă-mărgăritar de sânge, care este lacrima înstrăinării, el nu atât contemplă – blând-paseistic – viitorul, cât îi percepe «icoanele» care cresc şi iau proporții fantastice. E o mişcare dublă în lirica lui Buzdugan: una, ascensională, ce duce spre crestele eternității şi alta, descensională, de retragere înspre începuturile imemoriale"(citat după ediția a III-a, revăzută şi adăugită, Editura Fundației Culturale Române, Bucureşti, 2002, p. 119).

Acum, prin repunerea în circulație a integralei Ion Buzdugan concentrate în două volume, începe faza practică de redescoperire a poetului, de aducere în prim-plan a unei opere cvasinecunoscute. Doar în felul acesta ne vom face datoria intelectuală față de cel mai important creator din interbelic.

„Altarul libertății şi-a Patriei mărire..."

Ion Buzdugan a fost captivat, pe întreg parcursul vieții sale, de câteva fantasme poetice mari la care sufletul său de artist a reverberat continuu: ideea patriotică, trecutul milenar cu rădăcini adânc înfipte într-un dacism îndârjit, mesianismul şi ardoarea christică şi, nu în ultimul rând, frumusețea unui pământ în veşnic efort al facerii şi împlinirii prin rod.

BDD-A6750 © 2014 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

Există un Ion Buzdugan liric şi melancolic, răvăşit de nostalgii şi cutremurat de minunăţiile ciclice ale naturii – acesta e poetul litaniilor de toamnă, al podgoriilor aurite de apusuri sângerii, al peisagisticii în iambi şi trohei. Acelaşi poet demonstrează uneori o mare respiraţie epică, prefigurând în vers mituri străbune sau istorii de vechi letopiseţ (*Fata de Urieş, Balada morţii cronicarului Miron Costin şi a fratelui său, Velicico* ş.a.).

Vom foileta pe rând aceste pagini atât de diferite ca finalitate şi har creator izvodite din acelaşi spirit podidit de emoţie.

* * *

Este ciudată această fervoare obsesivă a unei mari părţi din exegetica românească de a vedea în Basarabia o prelungire a stepei scitice şi în basarabeni nişte mutanţi ai panslavismului. În orice caz, foarte mulţi dintre critici se grăbesc să ne livreze cu multă voioşie spaţiului şi realităţilor ruseşti, fără a fi prea atenţi la zbaterile noastre de a ne smulge din „frăţeasca" lor strânsoare. Ce e drept, au fost (şi sunt!) destui basarabeni care au alimentat din belşug această fervoare. E destul să reamintesc înverşunata convingere a lui Nicolai Costenco: „Basarabia în privinţa aceasta e fericită! Cultura celor ce cunosc limba rusească e covârşitor de superioară în liniştea ei augustă, alături de cultura vechiului regat, cu reprezentanţii ei guralivi şi obraznici. O metaforă potrivită ar fi: basarabeanul e ca o privighetoare într-o cuşcă de vrăbii [...]". Nici chiar Mateevici nu gândea altfel: „Literatura noastră trebuie să rămână în strânsă legătură cu literatura rusească, căci numai aşa vom putea înainta". Într-adevăr, cei mai mulţi dintre ei, trecuţi prin şcoli ruseşti, asimilaseră cultura prin limba rusă şi rămâneau conectaţi la ea şi după întoarcerea la baştină.

La fel cum literatura de peste Prut îşi adapta mereu pasul după ritmurile şi ecourile occidentale, în bruma de literatură dintre Nistru şi Prut tonul îl dădea cultura rusă. Dar fondul modestei literaturi create la noi era latin şi simţirea era pur românească. În *Pietre vechi*, simboluri litice ale semnţiilor perindate pe aceste meleaguri, Mateevici vede clar „Marmori frânte.../ Şi cu scris latin...", iar trecutul în ideea poetului prefigurează viitorul:

„Dragostea adânc mă leagă
Cu părinţii răposaţi.
Ştiu: din liniştea lor dragă
Răsări-vor numai fraţi".

Poetul scria aceste rânduri (poemul *Frunza nucului,* închinat tatei) pe frontul de la Mărăşeşti pe 12 iulie 1917. O zodie potrivnică îi mai rezervase doar o lună de viaţă...

Şi titlul primei cărţi a lui Ion Buzdugan („Miresme din stepă") pare o reminiscenţă a formelor slave. În imaginarul nostru geografic şi cultural stepa se asociază în mod natural cu Cehov: „Iată însă că în faţa călătorilor apăru o întindere vastă, un nesfârşit şes, mărginit de un lanţ de măguri" (*Stepa*). Sau cu Turgheniev: „Colinele sunt tot mai joase şi mai mici şi aproape nu mai vezi pomi. Iată, în sfârşit, nemărginita, necuprinsa

BDD-A6750 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

stepă" (*Pădurea şi stepa*). Titlul lui Ion Buzdugan are ceva exotic în sonoritatea sa, aşa că N. Iorga, într-o recenzie la cartea „Miresme din stepă", se vedea obligat să facă următoarea remarcă: „Scriitorul basarabean, dintr-o «stepa», care nu e tocmai stepă, iubeşte adânc pământul naşterii sale şi-l cunoaşte în toate tainele lui, de la câmpiile cu «sulcină, cimbru şi năvalnic» până la fântânile Bugeagului, semănând în potrivita comparaţie cu «cocostârcul bătrân înfipt într-un picior», până la «apele verzi de ierbi în valuri de vâltori», din acelaşi «şleah al drumurilor de crânguri», în care «plâng privighetorile şi suspină mierlele», la câmpii în care «tăcerea vine-n paşi de lupi bătrâni». «Prisaca nopţii» e o singură comparaţie, absolut inedită şi de o strălucită bogăţie în consecventa ei desfăşurare" (*Un scriitor basarabean*, în *Ramuri*, nr. 48, anul 1922).

Ochiul nostru, inclusiv cel al minţii, e obişnuit să afle la capătul vederii, printr-un reflex ancestral, câmpia. Fie cea arată şi îngrijită de palmele aspre ale ţăranilor, fie cea neatinsă de plug, năpădită de o vegetaţie sălbatică, aşa cum o şi vede Ion Buzdugan în ciclul *În stepă...*:

„Voi, miresmate flori albastre,
Ce răsăriţi sfios în cale
Din sânul câmpurilor noastre,
Copii hrăniţi cu chin şi jale...

Copii orfani, copii sălbatici,
Voi creşteţi, creşteţi în buiestru:
Sub codrii deşi şi singuratici
În ţara dintre Prut şi Nistru..."

Tot aici:

„Pe verzile câmpii şi dealuri,
Sub ploaia razelor de soare ..."

Poetul numeşte stepă câmpiile neatinse de fierul plugului, explodând virginal primăvara în mii de culori şi miresme dure, ameţitoare. Probabil aşa arăta pământul în prima oră după minunea Facerii!

Fascinaţia lui Ion Buzdugan e localizată geografic şi se numeşte Stepa Bugeacului. E o zonă vegetală specifică întregului sud care se întinde de la poalele Europei până în Mongolia. Pe timpul poetului era încă posibil aşa ceva (astăzi au rămas neatinse de mâna omului doar râpele şi povârnişurile improprii pentru agricultură):

„Şi cât priveşti în jur şi-n larg cât vezi sub zare
Curg ape verzi de ierbi în valuri cu vâltori:
Priveşte în amurg, sau vei privi în zori:
Acelaşi ocean, etern în frământare!...

Pe ierburi scânteind s-aprind mărgăritare
Şi curcubeie ard în roua de pe flori,

BDD-A6750 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

Abia din când în când un stol fugar de nori
Şi-abate rătăcind o umbra calatoare...

O, stepă, stepa mea cu valuri de smarald".
(*O, stepa mea!*)

În limbajul strict ştiinţific al savanţilor, stepa nu e atât o formă (o unitate, zic ei) de relief, cât un triumf vegetal al ierburilor de tot soiul. Termenul *stepă* e şi un sinonim, o metaforă pentru autohtona *câmpie*, locul de unde emite poetul fiind clasicul *spaţiu mioritic,* specificat de Blaga, cu ritmul lui ondulatoriu *deal-vale, deal-vale*. Cu o toponimie şi denumiri geografice pe potrivă induse în vers: *Bugeac, Vadul lui Vodă, Soroca, Hotin, Cetatea Albă*, dar şi *Iaşi, Cetăţuia, Carpaţi, Ceahlău, Negoiu* ş.a. În poemele lui Ion Buzdugan, *Nistru-Liman* rimează neapărat cu un punct pe hartă de dincolo de Prut – *Caraiman* (vezi „Păstori de timpuri"). De aceea patria mică începe de la iazul Brânzenilor, de la Cubolta şi continuă, hidrografic, cu Nistru, Prut, ajungând la patria mare: la Dunăre, Tisa, Bihor:

„Şi fi-va peste Ţară o turmă şi-un Păstor:
Păstorul fi-va Craiul şi turma-i un popor,
Din Nistru pân' la Tisa, din Dunăre-n Bihor!
Aşa curând voi face dintr-o câmpie-o Ţară:
Voi pune lege-n parcuri şi strajă la hotară
Şi m-o-ndruma pe cale Luceafărul de seară..."
(*Păstorul dac*)

Limita temporală de jos a patriei lui Ion Buzdugan începe cu antica Dacie, spaţiu mirific, încărcat de istorie şi mit, în care conviețuiesc „paşnic" Traian şi Decebal. Poetul invocă timpul şi toposul dacic în foarte multe din poemele sale – vezi mai ales volumul „Păstori de timpuri" (1937). Aceste figuri din prototimp sunt zeii protectori ai noii Românii şi ai timpurilor utopice în care îşi întrezăreşte poetul viitorul ţării. La mitologia păgână a vechii Dacii se adaugă personajele mitologiei româneşti tipice: Dochia, Feţi-Frumoşi, Ilene-Cosânzene, Neavede, Neaude, Greul Pământului, Fata de Urieş din poemul omonim, care versifică un mit pe care Marcel Olinescu îl includea mai târziu în „Mitologie românească", volum apărut în 1944 la Casa Şcoalelor: „Odată o fată de urieş mergea prin ogor şi a găsit un plug cu şase boi şi doi rumâni, cari arau. Fata neştiind ce-i cu ei şi crezând că-s jucărele, i-a luat în poale şi i-a dus veselă la mă-sa. – Mamă, uite ce viermişori am găsit, scurmau pământul. – Du-te, draga mea, şi du-i înapoi [de] acolo de unde i-ai luat, că va veni vremea şi viermii aceştia au să [text şters]" (*Fata de urieş şi românii,* p. 89-90). Poemul lui Buzdugan are o desfăşurare epică mult mai amplă, figura fetei pare şi ea cioplită în piatră, iar munţii se clatină sub călcâiul ei gigantic. Subiectul derulat de poet are o desfăşurare dramatică, incluzând şi antagonismul *uriaş-mic* din care reiese şi prin care înfloreşte povestea.

BDD-A6750 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

În acest proiect romantic de țară, care se desfăşoară în toată opera poetică a lui Ion Buzdugan, artistul comprimă în vers istoria noastră în care figurează plăieşi, pârcălabi, voievozi, domni şi domnițe, la care se adaugă un popor de țărani şi ciobani, de răzeşi nominalizați uneori (Badea Gheorghe, Moş Nichifor ş.a.). Aceştia trăiesc, muncesc şi luptă, conduşi de înțelepte divane domneşti şi sfaturi de taină. Toată animația şi recuzita istorică e proiectată pe un fundal patriarhal cu codri şi zimbri.

Scrutată simplu, statistic, probabil mai mult de o treime din producția poetică a lui Ion Buzdugan este câştigată de ideea patriei. Mai ales poemul de proporții „Țara mea" (1928), care e o istorie versificată a plaiului. (Putem presupune că titlul acestui poem a fost ulterior plagiat de Bucov şi pus în capul unui poem al său (apărut în 1947). „Revoluționarul" Bucov a nenorocit generații de şcolari din RSSM cu versul său prolix, lipsit de orice calități estetice, bubuind mințile prin zelul său propagandistic.)

În „proiect", Ion Buzdugan rezervă Basarabiei sale poeticul şi bărbătescul rol de avanpost în fața năvălitorilor:

„Greu potop veneau nomazii,
Pecenegii, goții, hunii:
Din pustiul vechii Asii,
Călăreții semilunii!...

Din câmpii, de peste Nistru,
Nouri negri pe sub zare:
Clocotind puhoi sinistru,
Curgeau hoardele barbare...

Din pustiile sângeacuri,
Înspumând în goană caii:
Vechile cetăți, de veacuri,
Le-au prădat şi ars nogaii...

Şi legați de cozi de iepe,
Târau sclavii în robie:
Călărind în larg de stepe,
Cât vezi larguri de câmpie!...

Înstrunind în pinteni calul,
Din Bugeac, de peste ape,
Veneau turcul şi muscalul:
Setea-n sânge să-şi adape!...

Biata mea, sărmană Țara:
Năvăliri, pârjol şi ciumă,
Câți feciori ți-au ars în pară
Şi-au pierit, muşcând din humă!..."
(*Cetate veche*)

BDD-A6750 © 2014 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

Viziunea eroico-dramatică a trecutului nu e lipsită şi de o uşoară patină romantică, vag eminesciană:

„Şi din turnurile grele,
Arcuite peste plaur:
Scapără printre zăbrele
Iuți săgeți din arc de aur”.

Dincolo de componenta idilic-eroică a trecutului, explicită şi prin titluri (*Sub vraja trecutului, Icoane vechi* ş.a.), vremurile de altădată sunt abordate şi din perspectiva înstrăinatului de ai săi. Ciclurile *În pribegie 1916-19, De sub jug (1912-1918)* se nasc dintr-un of! vindicativ al poetului care îşi deplânge ținutul călcat de ruşi.

„Căci câmpiile albastre,
Unde-i azi stăpân streinul,
Toate au fost odat-a noastre
Şi Soroca şi Hotinul...”

Jalea basarabeană reia, ca un ecou simetric, disperările ardeleanului Goga şi ale Transilvaniei gemând sub alt imperiu – Austro-Ungar. Ion Buzdugan:

„O, Țara mea de vitejie!
O, Țara mea de chin şi jale!
Tu ai atâtea cruci în cale
Şi atâția morți în pribegie!...”

Poemul *Mama* pare că se naşte la confluența a două voci ale îndepărtatului Ardeal – Goga şi Coşbuc:

„Aşteaptă ea din zori în noapte,
Să-i vie un răvaş cu veste
De la fecioru-i dus la luptă,
De mai e viu şi unde este:
Căci, vai, de doru-i nu mai poate,
Şi inima-i de chin e ruptă...

Atâta mai avea la vatră
Şi ea – un stâlp al bătrâneții –
Un biet fecior voinic, cuminte,
Frumos, ca zorii dimineții:
Cu braț de fier, ce sfarmă piatră,
Cu suflet vrednic, ce nu minte”.

BDD-A6750 © 2014 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

Uneori redundantă şi excesiv epică (după cum spuneam, Buzdugan versifică istoria, o pune să respire prin tropi şi să rimeze faptul brut), poezia patriotică a basarabeanului nostru e plină de clamoarea şi clişeele sentimental-demagogice care caracterizează de regulă o tematică uşor abordabilă poetic, dar foarte rar atingând perfecțiunea valorică. Vom găsi însă în această categorie prozodică şi rânduri deosebit de frumoase:

„Pornesc de pe câmpie şi turmele spre stână...
Pe gânduri dus ciobanul stă-n cârjă rezemat,
Sub poala unui codru; iar fluieru-i îngână

O doină legănată... şi-atât de jalnic plânge,
Ca frunza-n codru verde suspină-ndurerat,
Şi din amurg cad lacrimi – mărgăritari de sânge...”

* * *

De regulă, înstrăinații şi pribegii, deprinşi să se descurce cu forțele proprii, fără a miza pe ajutorul unor virtuali săritori la nevoie, au un singur aliat sigur – providența. Fără a fi un habotnic, Ion Buzdugan e un spirit profund religios. Reliogizitatea sa se traduce fie în viziuni mesianice şi implorări ale proniei cereşti, fie în contemplări ale sacrului materializat în vestigii ecleziomonastice – schituri, mănăstiri, biserici, clopotnițe, troițe, cruci stinghere ş.a. Atinse de vechime şi într-o modestă sărăcie, aceste întrupări ale sacrului în umila carne a materiei atrag hipnotic privirea poetului. Arhitectura delabrată a acestor lăcaşuri, lemnul sau piatra năpădită de muşchi sunt o dominantă coloristică a peisajului imaginat de poet. De regulă, în sihăstriile codrilor sau munților acestea sunt singurele semne ale prezenței omului în peisaj. O prezență neobişnuită – prin divinitate. Omul apare în acest caz în dublă ipostază – de slujitor al cerului, dar şi de mesager al lui.

De cele mai multe ori, efectele cromatice sunt suplimentate de cele sonore: ființă şi natură tresar la bătăile de clopot care cheamă monahii, dar şi eventualul călător, să se smerească în fața celor veşnice:

„În amurguri, toamna iese din chilie
Şi făcut s-aşază în pridvorul zării
Şi aşteaptă tainic, în tăcerea sării,
Noaptea să-şi aprindă palida făclie.

Din potir de aur, pacea când se cerne,
Picurând în rouă lacrimi pe irugă,
Schitul îşi adună maicile la rugă,
Clopote dogite sună la vecerne”.
(*La schit, toamna*)

BDD-A6750 © 2014 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

Iar păcănitul de toacă, la fel de frecvent în poezia lui Ion Buzdugan, e ca sunetul unui primordial orologiu care desparte timpul muncii de cel al rugii de utrenie sau vecernie:

„Dimineața toaca – toacă,
Maicile chemând la rugă.
Fierbe roiul în prisacă
Solii pleacă pe irugă.

Sara, toaca iarăşi sună,
Cheamă solii de la muncă,
Maicile grăbit s-adună,
Ca albinele din luncă.

Pe cărări, amurgul vine
Peste văi şi peste piscuri
Cumpenele de fântâne
Ard sub zări, ca nişte pliscuri".
(*La mănăstire*)

Sau:

„Codru-şi murmură tăcerea, ca un roi într-o prisacă,
Luna îşi prelinge mierea-n fagurii de mirişti coapte,
Iar sub bolțile-nstelate, trist răsună glas de toacă.
Umbre negre, de călugări, tăinuiesc şoptind în şoapte ..."
(*Lacrimae rerum*)

E o lume aparte pe care artistul o populează cu personaje care au îmbrăcat haina cernită a schimniciei – călugări bătrâni, maici pioase şi înțelepte, preoți în rasă şi odăjdii etc. Limbajul e tămâiat, ca aerul pronaosului. Şi aici autorul nostru păşeşte pe făgaşe paralele cu omologul său ardelean Goga, care îşi trece poezia şi vocabularul ei prin aceleaşi uşi împărăteşti: *cruce, icoană, toacă, ceaslov, denie, rugă, Maica Precistă, Maria, Iisus, Sfeti Nicolae, Sâmedru, biserică, altar, vecernie, clopot, îngeri, vedenii premonitorii* etc., etc.

În opera lui Ion Buzdugan imnificarea divinității nu e accidentală. E un act deliberat, conştientizat cu prisosință încă din strategiile constructive ale primei cărți. Volumul *Miresme din stepe* începe cu un poem-precuvântare, conceput cu nete intenții programatice şi intitulat respectiv: *Ziditorului.* Citățm:

„În tot ce-aud şi-n tot ce n-aud,
În tot ce-a fost va fi şi este:
Pre Tine, Doamne, eu te laud
În cântul strofelor aceste!"

BDD-A6750 © 2014 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

Motivul religios-sacral e prezent în întreaga creaţie a poetului, poemele tangente divinităţii fiind semănate prin toate cărţile. Acelaşi motiv apare ca o arie scurtă şi în simfoniete: ciclul *Icoane vechi* din cartea de debut sau compartimentele *Altare de azur* şi *Denii în munţi* integrate în ultimul volum antum. *Metanii de luceferi*, apărută în anii grei ai războiului (1942), intră neabătut în acelaşi areal tematic. Tendinţa e evidentă din chiar sumarul cărţii care sună ca o ectenie: *Rugă de seară, Jucăria lui Iisus, Tânguirea Maicii Domnului, Pace vouă, Vedenie sfântă, Spre Ierusalim, În Ghetsimani, Spre Golgota, Maria din Magdala, Vinerea Patimilor, Înviere, Nemurire, Iertare* ş.a.

Primul compartiment al cărţii – *Potire de lumină* – ar putea fi intitulat cu succes *Evanghelia după Ion,* deoarece poetul versifică întreg periplul christic, de la naştere până la Golgota, culminând cu actul învierii. Mai mult – întreaga poveste este localizată, subiectul derulându-se într-un peisaj cu memorabile repere moldave, elementele de culoare locală dominând scena. În *Umbra sfântă,* unul dintre primele poeme ale compartimentului, imaginea sobră, de ţărancă simplă a Maicii Domnului prefigurează parcă icoana maternităţii cu care ne-a obişnuit Grigore Vieru:

„Te privesc, măicuţă blândă, în apus,
Cum te-ntorci din câmp peste colină,
Purtând pruncu-n braţe, iar de sus
Steaua-i pune cearcăn de lumină.

În sărăcăcioasa, prăfuita-ţi haină,
Treci prin lan de grâu şi de secară:
Pe cărări de seară şi de taină.
Creşte umbra albă, de Fecioară...

Şi, cum vii trudită, sârguind pe cale,
Legănându-ţi pruncul, în lumină,
Eu mă-nchin, în faţa măreţiei tale,
Sărutându-ţi urma sfântă, pe ţărână”.

Lanurile, răzoarele, trilurile de ciocârlie, chiar şi onomastica adaptată la cutuma autohtonă, sunt semnele externe ale unei abile transpuneri a istoriei din deşerturile pietroase ale Iudeii în spaţiul ondulatoriu mioritic.

Cadrul natural e ca un chenar în care sunt înscrise aceste scene monastice, totul topindu-se într-un *sfumato* auriu-gălbui ca de stampă veche. Aceste scene transmit cititorului senzaţia că artistul e deopotrivă atras atât de *sacrul* ideatic, bine temperat din punct de vedere mistic, cât şi de *profanul* pitorescului.

Talentul de peisagist al lui Ion Buzdugan e complementar unui artistism şi unei forţe de imaginaţie pe care nu le-au prea atins nimeni dintre contemporanii basarabeni ai poetului. Ochiul său, cu o vădită deschidere picturală asupra lumii, poate fi rivalizat doar de viziunile plastice ale lui Theodor Kiriakov, cel care crea în interbelic seria

BDD-A6750 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

de xilogravuri cu tematică autohtonă – vezi imaginile în sepia *Covor basarabean, Mori de vânt basarabene, Cetatea Albă* ş.a. Ficţionalul lui Ion Buzdugan este cuceritor ca afabulaţie şi inventivitate artistică:

„Priviți: de după munte, cu paloşul de aur
Pe calu-i alb de spumă, Arhanghelul răsare,
Cu sulița-i străpunge el țeasta de balaur,
Şi sânge roş se scurge pe pânza de ninsoare:
Balaurul noptatic sub sulița-i se frânge
Şi sugrumat se zbate în bălțile-i de sânge.

În zori de ziuă, roşii, când codrul stă să tacă,
Când vântul nu mai bate şi toaca nu mai toacă,
Când clopotul pădurii în zare nu mai plânge,
Pământul-ngenunchează şi mâinile îşi frânge
Şi tainic le ridică spre cer, în semn de rugă,
Utrenia începe la schitul din irugă!”
(*Schitul din pădure*)

* * *

Poezia epică, angajând frecvent motive baladeşti, revine permanent în atenţia scriitorului. Vedem în această atracţie un semn al timpului, o modă poetică ce va dura până în postbelic, iar la noi până în anii ’90 ai secolului trecut. *Cavaleria de Lăpuşna* (1985) de Liviu Damian era ultimul poem de proporţii din literatura basarabeană.

Am oferit mai sus câteva exemple de subiecte desfăşurate narativ de Ion Buzdugan, adăugăm acum şi altele pentru a proba permanenţa lor în structurile poetice practicate de compatriotul nostru: întreg ciclul *Potire de lumină* din „Metanii”...; *Doina, Dochia, Colind vechi* din „Păstori de timpuri”; ciclul *Pietre de temelie* din manuscrisul inedit şi multe altele. Sunt bucăţi care îngemănează harul de povestitor al lui Ion Buzdugan cu cel de bun versificator.

Nu în ele rezidă însă talentul poetic al scriitorului. Poezia care îl plasează ierarhic în vârful topului interbelic este cea peisagistică. Aceste pagini, care nu au o desfăşurare narativă, ci traduc în vers placiditatea actului contemplativ, conţin totuşi o notă profund dramatică. În faţa răpitoarelor privelişti, poetul scrie ca în transă, rănit adânc de *frumuseţe*. Am citat mai sus suficiente mostre convingătoare în acest sens, aşa că ne vom limita în continuare la câteva exemple, pe care le vom antrena în exegeza demonstrativă şi din alte considerente.

Pentru a evita descriptivismul steril şi relatarea sec-reportericească (nu numai în lirica de peisaj!), scriitorul recurge, de regulă, la câteva „instrumente” poetizante. Printre acestea, personificarea este cea mai frecvent aplicată. Figură de analogie, ea dă miez, atunci când nu e în exces, spunerii poetice:

„Toamna tristă şi târzie,
Împletind cununi de laur,

BDD-A6750 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

S-a lăsat peste câmpie,
Ca un patrafir de aur.

Iar din codrul singuratic
Şi din curpenii de vie,
Pică frunze de jăratic
Peste ţarina pustie…

Corbii – cor cernit de clerici
Trec în zbor, ţipând a jale,
Peste negrele biserici,
Peste lanurile goale…"
(*Suspine de toamnă*)

Sau:

„Munţii la hotare tainic stau de pază
Sentinele treze cetelor de neferi,
Noaptea îşi încinge brâul de topază
Şi la gât îşi pune salba de luceferi".
(*Sub vraja lunii*)

Comparaţia e o altă figură clasică la care poetul apelează des. Iată câteva exemple pe care le extrag dintr-un singur poem: *Maicile grăbit s-adună,/ Ca albinele din luncă; Pune gurii noastre lacăt,/ Ca la poarta mănăstirii; Să fim mute ca mormântul,/ Îngropând orice durere.*

Regimul poetic adoptat cu precădere de artist e cel al litaniei, de aceea poemele lui Ion Buzdugan nu riscă să fie sufocate de bucolicul în surplus. Cele mai reuşite rânduri sunt inspirate de toamnă, ceea ce trădează în poet un melancolic cu mentalitate şi imaginaţie de rural. Dacă la Ion Pillat, poetul român de care Ion Buzdugan stă cel mai aproape ca reflecţie şi reflexie poetică, putem vorbi de analogii occidentale (parnasienii Leconte de Lisle, Heredia în primele cărţi, apoi Verlaine sau mai obscurul Maurice de Guérine şi, în sfârşit, ubicuul, Francis Jammes), atunci la basarabeanul nostru putem intui reminiscenţe străine doar prin ricoşeu.

Influenţele din Ion Pillat sunt evidente şi pot fi probate prin exemple. Acestea se decantează în poezia basarabeanului mai ales după ce poetul hedonist publică „Pe Argeş în sus", volum care relevă adevărata măsura a talentului său. Unele afinităţi între cei doi poeţi sunt totuşi de ordin general şi funcţionează mai degrabă după principiul electivităţii – ambii scriitori sunt înclinaţi spre contemplare, ambii sunt marcaţi de atracţia pentru minunăţiile campestre şi sălbăticia peisajului, ambii au privirile absorbite de zările sinilii ce se lasă pe curburile orizontului. Ambii adoră sacrul, deseori abordat din perspectiva pitorescului. Pillat e totuşi ispitit şi de cameral, basarabeanul nostru fiind atras de atmosfera calmă a interioarelor doar incidental – vezi, spre exemplu, poemul *Zadarnic*, dar, mai ales, *Icoană de Grigorescu.* Alte afinităţi

BDD-A6750 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

ţin de detaliul constructiv – Pillat e şi el fermecat de pitorescul unei naturi personificate cu măiestrie, înclinare ce o moştenea de la un alt boier-poet, veşnic tânărul şi fericele Alecsandri. Se pare că şi titlul primei cărţi a lui Buzdugan ar putea fi un ecou din Pillat. Poetul de la Miorcani are o poezie intitulată *Noapte de stepă* concepută, după propria mărturisire a acestuia, încă la Paris: „*Noapte pe stepă* a fost compusă, pe un vechi motiv sufletesc, în timpul executării bucăţii simfonice *Dans les steppes de l'Asie Centrale* de Borodin, într-o sală de concerte din Paris, şi scrisă cu creionul pe dosul programului muzical". În „Eternităţi de-o clipă" (1912-1914) includea şi un poem cu titlul *Cântecele stepei* inspirat de „Înmlădierea largă a stepelor oigure". În aceeaşi piesă poetică figura şi un subtitlu? un motto?: *În zori pe stepă.*

Iată însă şi un detaliu care verifică o apropiere aproape periculoasă a lui Ion Buzdugan de modelul său. Pillat:

„Pe flori, ca pe-o velinţă, stau de la cântători,
Pândind cu ochii lacomi din răsăritul **rumen**
Cum **soarele soseşte rotund, ca un egumen**,
Şi numără pe ceruri **mătănii de cocori**".
(*Cucul din Valea Popii*, din „Pe Argeş în sus", 1918-1923)

Buzdugan (atenţie la sublinierile pe care le fac):

„Stareţul bătrân, Pământul, şi-a-mbrăcat scufia sării,
Şi veşmântul sur de neguri – antireul de pelinişti,
Soarele, egumen rumen, toarnă vin din cupa zării.
Binecuvântând amurgul, vechi tăinuitor de linişti".
(*Lacrimae rerum*, din „Metanii de luceferi", 1942)

Metafora, cu centrul evocator pe termenul *mătănii,* apare şi în alt poem al lui Pillat, ceea ce ar echivala cu o „patentă":

„Pleşuvii munţi îngenuncheau în zare
Trudiţi de mers ca peregrini bătrâni.
Mătaniile de oi coborâtoare
Se deşirau în drumul de la stâni".
(*Drum de seară*)

O descoperim însă şi la Buzdugan, ceea ce aduce deja a pastişă (ne ferim de celălalt verdict, mai dur):

„Tainicele fire,
Toarse-n alte vremuri…
Deapănă-n podgorii
Şirul de mătănii,
Să-ţi **ascult cocorii**…"
(*Se duc cocorii*)

BDD-A6750 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

Sau:

„Toamna gârbovită, irosindu-şi anii,
Stariță bătrână, licărind cu zorii,
Trist priveşte-n zare, **cum se duc cocorii,**
Depănând şiragul negrelor metanii”.
(*La schit, toamna*)

Comparați segmentele subliniate cu versiunea Pillat: *Şi numără pe ceruri **mătănii de cocori***. Este evident că Ion Buzdugan nu obține frumusețea metaforei ***mătănii de cocori***, după cum e tot atât de evident că termenii componenți ce inspiră analogia sunt aceiaşi ca şi la Ion Pillat.

Nu ştiu dacă asta trebuie să ne alarmeze prea tare. Poezia basarabeană a fost (şi este!) întotdeauna imitativă față de modelele superioare de peste Prut. La fel privea şi Mateevici, colegul de generație al lui Buzdugan, la poeții din țară: ca la posibile tipare poetice. Autorul *Limbii noastre* nu s-a sfiit să plagieze (acesta e termenul potrivit în cazul său!), pe lângă Goga, şi condeie net inferioare: Al. Depărățeanu, N. T. Orăşanu, Petre Dulfu, Maria Cioban, probabil şi pe alții.

În cazul lui Ion Buzdugan putem vorbi doar de o „înrudire de inspirație”, cum spunea Pillat, sau de căderi, voite sau involuntare, în siajul stilistic al unor autorități literare în vogă. De altfel, şi Pillat, când îşi construia plastica expresie ***soarele... rotund, ca un egumen***, pare că a tras cu ochiul spre sintagma eminesciană ***rotund egumen*** din *Viața*!

În versurile lui Ion Buzdugan transpar clar unele motive clasice. În *Aş vrea să fiu o stană* desluşim un ecou eminescian: „Noaptea să privesc la stele,/ Care tremură pe lacuri”. Sau, în *Doina Prutului:* „De ce nu m-aş tulbura,/ Dacă plânge țara mea”. A preluat şi o rimă cu „brand” uşor recognoscibil: *teferi-luceferi* (vezi finalul celebrului poem eminescian).

Am semnalat mai sus mai multe „înrudiri” cu Goga, pe care poetul nostru îl admira ca artist. Iată încă un exemplu:

„În seri de primăveri albastre
Ascultă-i bocetul durerii:
E glasul deznădejdii noastre,
De peste brazda-nstrăinării...”
(*Doina înstrăinării*)

Şerban Cioculescu detecta la Ion Buzdugan similitudini textuale cu Şt. O. Iosif. Iar *Toamna în parc* e un net acord de cantilenă în inconfundabilul stil Bacovia:

„În toamnă, când cerul îşi plânge
Mâhnirea, stropind chiparoşii,
Prin parcul cu-aleele triste,
Ca umbrele trec ofticoşii

BDD-A6750 © 2014 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

Flegmatici, tuşind în batiste,
Şi scuipă petale de sânge,
Ca purpurul frunzelor roşii...”

Criticii, în funcţie de gradul lor de impresionabilitate, au sondat şi alte paralelisme poetice: Alecsandri, Cotruş, Macedonski etc. Fenomenul e firesc – „teroarea” modelului subjugă talentele în formare, le impun acestora, prin impresionare, câte ceva din formele mai reuşite. La rândul său, Ion Buzdugan pare a anticipa unele momente din lirica viitoare (vezi mai sus exemplul cu efigia maternităţii la Grigore Vieru). M-a uimit însă să găsesc între versurile poetului nostru un cuvânt considerat inovaţia absolută a lui Nichita Stănescu – adjectivul *măiastru,* cu anul de „fabricaţie” 1967. Poemul lui Nichita se intitulează „*Frunză verde de albastru.* Citez: „Şi-am zis verde de *albastru,*/ mă doare un *cal măiastru,*/ şi-am zis pară de un măr,/ minciună de adevăr,/ şi-am zis pasăre de peşte,/ descleştare de ce creşte...” ş.a.m.d.

Iată şi textul anticipativ al lui Ion Buzdugan, apărut aproape cu o juma’ de secol înainte, rimând – incredibil! – *măiastru* cu *albastru*:

„În fâlfâiri de aripi, ca de **păun măiastru**,
Amurgul se pogoară peste câmpii şi sate,
Iar umbrele de stoguri, pe ceruri profilate,
Par turnuri de biserici sub coperiş **albastru**”.
(*Noapte de iulie*, poem publicat în „Miresme din stepă”, 1922)

Şi tiparul formulei e acelaşi: *păun măiastru – cal măiastru*.

* * *

Nu cred că trebuie să ne facem mari iluzii în privinţa viitorului literar al poetului Ion Buzdugan. După apariţia prezentelor volume, în Basarabia, s-ar putea întâmpla ca exegeza critică „să se autosesizeze” şi să facă un transfer de autoritate valorică spre autorul *Podgoriilor de toamnă.* Puţin probabil însă că volumele să fie observate peste Prut. Din simplul motiv că între cele două maluri mai există un deficit de recepţie şi percepţie. Asta în plan general. În plan strict individual, poetul Buzdugan este extrem de inegal. Multe din evoluţiile sale sunt neglijabile poetic – spre exemplu, textele de la *Addenda,* dar şi alte însăilări ale începătorului. Acestea re-învie literar toate clişeele combătute cândva – un secol în urmă! – de Maiorescu. Criticul viza atunci mai ales prezenţa masivă a diminutivelor în textele unor condeieri. Judecând după „invazia” lor (*ferestruică, păsăruică, rândunioară* ş.a.) în poemele lui Buzdugan, deducem că poetul nostru nu l-a citit pe Maiorescu. Fiindcă efectul e (şi în cazul poetului nostru!) cel vizat de părintele *Junimii*: „Câte scapă de înjosirea ideilor mor de boala diminutivelor”. Adăugăm aici şi jelaniile cu motive de etos popular, elegiile lăcrimoase ale pribeagului excedat de simţire, dar neajutorat ca versificator. De multe ori, subiectul liric este şi corigent în plan expresiv, mai ales în textele de început, unde poezia sa e strivită sub un noian de regionalisme: ***şopronă*** (*Căsuţa veche*), ***ţărnă, năcaz, prohodelnic***

BDD-A6750 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

(*Mama*), ***stâns*** (*Bunicul*), ***stânge*** (*Tăciunii*), ***irugă*** (*La hotară*), ***asurdă*** (*În zori*), ***ogolită*** (*Tăciunii*) etc., etc. Sau în care debutantul resuscită arhaisme din timpul lui Bolintineanu, cum ar fi cuvântul ***misteric***:

„Apoi, clipind peste meleaguri,
Se prăbuşeşte-n întuneric,
Iar noaptea negrele ei steaguri
Deasupra-i fâlfâie **misteric**”.
(*Soarele*)

La fel, este foarte ciudat să citeşti într-un poem cu modulații ritmice şi vocabular strict bacoviene un... rusism:

„În toamna cu parcuri deşarte,
Pe-alei presărate cu **gravii,**
Îşi scutură frunzele moarte
Copacii, tuşind ca bolnavii...
Bolnavii, privind chiparoşii,
Ce-şi scutură frunzele moarte,
Îşi numără zilele roşii...”
(*Toamna în parc*)

Şi Iorga, destul de binevoitor de altfel pentru aspirantul la românism Ion Buzdugan, se arăta contrariat să descopere în poezia basarabeanului „ritmuri ciudate, frânte, greşite adesea”.

Atingând „majoratul”, Ion Buzdugan ajunge la o anume măiestrie, care încântă ca şi formele deja inteligibile statornicite după haosul primordial. E destul însă să-l citeşti în paralel cu maestrul său Ion Pillat, ca să realizezi că cei doi artişti evoluează pe diverse paliere valorice. Concluzia, e evident, în defavoarea autorului basarabean.

Ion Buzdugan cade uşor în autoclişeul de producție proprie: am numărat zeci de cazuri când substantivul *rugă* rima invariabil cu regionalismul *irugă.* O altă rimă obsesivă e şi duetul sonor *ulmi-culmi.*

În creația de maturitate, Ion Buzdugan se disciplinează – se remarcă, în primul rând, o mai bună stăpânire a românei. În al doilea rând, intuiția artistică îşi desăvârşeşte percepțiile, vocea lirică se diversifică, adaugă în profunzime. Deja în 1934, Perpessicius, care îl culpabiliza pentru „prolixitate întinzându-se pe zeci de versuri”, pentru „clişee din Alecsandri”, cât şi pentru „apostrofări, presărate cu imagini şi locuri comune”, se vedea obligat să constate că „În poemele «Podgorii de aramă» este tot ce poate fi mai de preț în registrul liricii dlui Buzdugan”.

Publicistul

Ion Buzdugan nu are vocația publicistică, de cursă lungă, a lui Stere şi nici grația eseistică a reportajelor arpegiate de basarabeanul „prin adopție” Alexandru Robot. Nu are

BDD-A6750 © 2014 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

nici superbia înfrigurat-pătimaşă a lui Nicolai Costenco. În schimb, e de o nestrămutată credinţă în adevărurile pe care le pune pe hârtie. Şi pare propulsat de o impetuozitate năvalnică, de parcă ar deschide brusc toate uşile interzise până atunci. De altfel, omul Buzdugan avea el însuşi ceva din această vivacitate explozivă. Anume aşa îl reţinea Iorga la prima lor întâlnire: „L-am văzut tot la Iaşi şi tot pe vremea aceea, îmbrăcat ca «muscal», cu manta lungă de şiac, cu cizme şi cu şapcă, năvălind la mine în casă de eram sigur că a venit să mă omoare ca să-mi spună două lucruri: că «tovarăşii» vor merge cu nemţii – şi nu l-am crezut, dar era adevărat – şi că el vrea să cumpere cărţi româneşti. Am aflat pe urmă că el e poetul sub pseudonim al foii dlui Halippa şi n-a trecut multă vreme până să mă încredinţez că fierbe ceva sub această bună faţă de copil doritor de a şti lucruri nouă, multe solide şi – româneşti". Aproximativ în aceiaşi termeni îl descria şi Sadoveanu, după o primă întâlnire.

* * *

Sub genericul „Publicistică" (vol. 1) au fost adunate atât discursurile lui Ion Buzdugan, rostite cu diverse ocazii şi publicate ulterior, cât şi publicistica propriu-zisă – articole prilejuite de evenimentele timpului şi tipărite în ziarele de atunci. Şi unele, şi altele au combativitatea şi atitudinea fermă, dezinhibată, calităţi programatice ale omului Buzdugan. O expresie a vitalismului său atacant sunt chiar titlurile sub care apar aceste luări de atitudine. Titlurile prefigurează fervoarea adresărilor directe, către un public concret, consemnând totodată şi momentul care ocazionează demersul oratoric – *Către învăţătorii Basarabiei, Cuvântul Basarabiei, Protestul Basarabiei contra sălbăticiilor ungureşti, Discurs rostit la Adunarea Deputaţilor, Glas basarabean la groapa lui Delavrancea* ş.a. Textele – căci acum le judecăm din perspectiva unor texte încredinţate hârtiei – au patosul solemnizant al sloganului politic, direct şi inechivoc. O mostră perfectă a genului este *Ţăranul, pământul şi împăratul* care începe în trombă: „Trăim vremuri mari, zile măreţe!

Când puterea oarbă a întunericului părea că a copleşit lumea întreagă, îngenunchind popoarele pe veci, iată că de-odată, ca în poveste, peste lumea întunecată a strălucit omenirii Lumina Dreptăţii – Soarele veşnic al libertăţii, dezrobind popoarele îngenuncheate şi încătuşate cu lanţuri de fier. S-au prăbuşit în iad temniţele robilor... S-au sfărâmat pentru totdeauna lanţurile întunericului. Popoarele liberate (slobozite) şi-au ridicat în limba lor glasul puternic, cerându-şi drepturile cuvenite la viaţa de sub soare.

Toate limbile s-au unit în strigătele de frăţie şi libertate. Şi mai puternic ca totdeauna a răsunat şi glasul românilor de pretutindeni: din Basarabia unită, din Dobrogea cernită, din Bucovina şi Ardeal – ca o furtună vijelească s-au înălţat la cer miile de glasuri româneşti cerând liberarea de sub străini şi Unirea tuturor românilor în România Mare!"

Perioadele retorice se succed după subtilele canoane ale oratoriei, tribunul împrumutând şi ceva din demersul plastic al poetului: „**Din pământ** ţăranul, ca copacul din livadă, răsare, înfloreşte şi rodeşte pentru viitor...

De mic copil ţăranul e strâns legat de pământ şi această legătură rămâne din leagăn şi până la mormânt.

BDD-A6750 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

În bordei sau colibă, **pe pământul** aşternut cu paie, se naşte copilul ţăranului; pe miriştea ogorului, sub clăile de aur, el doarme şi visează crescând păltinaş plăpând sau brădişor drept ca lumina la umbra stejarilor seculari, părinţilor bătrâni.

Pe pământ crescuţi flăcăi şi fete mari, în toiul zilelor de vară, sporesc la muncă pe ogoare, urzindu-şi visuri înstelate de viaţă în viitor.

Pe pământul gol şi mare, sub ţolul cerului albastru împestriţat cu mii de stele lucitoare, îşi dorm somnul flăcăiaşi în nopţile de vară păscând caii pe dealurile împăşunate".

Limbajul acestor discursuri e înţesat de sonurile tari de acasă: *norod, noroade, slobozenie, cinovnici, zemstvă* ş.a., iar retorica victorios-mesianică apelează la cuvinte mari: *unire, biruinţă, luptă, fraţi, înfrăţire, duşmani, niciodată, pentru vecie* ş.a.m.d. Mesajul general e dictat de maniheismul propriu momentelor cardinale ale istoriei – *ori, ori* ... Luările sale de cuvânt stârnesc aplauze, inclusiv în forul suprem al României (vezi, mai ales, *Discurs rostit la Adunarea Deputaţilor*).

Publicistica propriu-zisă răspunde aceloraşi comandamente şi e la fel de disuasivă. Expunerea problemei începe, iarăşi, din titlu: *Un veac de luptă dintre străinul venetic şi moldoveanul băştinaş din ţară.*

Cele mai multe dintre articolele lui Ion Buzdugan sunt evocări ale personalităţilor pentru care autorul are un adevărat cult (*Vasile Stroescu; Pavel Gore; Vasile Alecsandri şi Basarabia; Pentru sufletul Basarabiei* – un articol despre Sadoveanu) sau consemnări memorialistice vizând colegii şi camarazii de luptă – *Două icoane: Simeon Murafa şi Alecu Mateevici, Poetul Alexei Mateevici, Moartea poetului Alexe Mateevici şi aducerea Pegasului la mormântul său, Amintiri despre poetul Alexe Mateevici, Masacrarea românilor la via inginerului Hodorogea* ş.a. Aceste articole-profiluri aduc amănunte şi detalii puţin cunoscute sau cunoscute doar unui cerc îngust de specialişti. Vasile Stroescu, spre exemplu, este un Mecena condamnat la uitare de regimul sovietic pentru viziunile sale proromâneşti şi e văzut de Ion Buzdugan ca un model al boierului de ţară. Mai ales că acesta îi era şi consătean: „Iată un nume care a strălucit, luminând ca un *far* din bezna întunericului de miază-noapte în halul robiei ţariste.

Vasile Stroescu, iată un boier al cărui strigăt în pustiu a răsunat pentru apărarea dreptului la viaţă a neamului românesc din Basarabia. El a cerut lumina şi cultura naţională pentru moldoveni. El a fost acela care până la Revoluţie s-a luptat cu autorităţile ruse timp de câţiva ani pentru a deschide în mod particular măcar o singură şcoală primară moldovenească pentru întreaga Basarabie, dar ruşii nu i-au dat dezlegare.

Moşier vestit, el încă de tânăr s-a simţit şi s-a manifestat ca român. Şi fiecare pas îl măsura cu măsura românului şi fiecare gând îl zămislea după gândul părinţilor.

Portul modest, datinile şi obiceiurile strămoşeşti, până şi masa românului obişnuită cu mămăliguţă şi brânză – toate acestea le păstra cu sfinţenie în curtea sa din Brânzenii Vechi, judeţul Bălţilor".

Articolul nu e numai un monument verbal înălţat celebrului său consătean, dar, totodată, e şi un mic pamflet la adresa „boierilor internaţionalişti". Sunt boierii fără neam, cum îi numeşte publicistul, slugoi ţarişti, „totdeauna mai presus de toate prin

BDD-A6750 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

«interesele (foloasele) personale», înlocuind cu ele «interesele neamului» [...]". De aceştia îşi bătea joc şi Stere în cunoscutul său roman, dându-le nume ridicole, dar uşor de restabilit din punct de vedere istoric. În aceeaşi undă pamfletară se înscrie şi alt articol al publicistului – *Cine sunt „Boierii de astăzi" sau „boierii de viţă nouă" din Basarabia.*

Evocându-l pe Alecsandri, Ion Buzdugan pare plin de mândrie că părintele poetului a fost un timp... basarabean, adică a fost detaşat cu slujba la Bender: „Familia Alecsandri se trage din Veneţia, de unde venind în Moldova un străbun se căsători cu o româncă de obârşie Alecsandri.

Bunul poetului avea două fete şi un fecior. Acesta după ce a măritat surorile sale, împărţindu-le toată averea părintească, s-a dus la Iaşi şi după obiceiul de pe atunci se puse sub ocrotirea unui mare boier care-1 numi sameş (casier la Bender în Basarabia). Era până la 1812, pe când această provincie nu fusese dată ruşilor prin Tratatul de la Bucureşti.

De la Bender (Tighina) Vasile Alecsandri, părintele poetului, trecu în Târgul-Ocnei, unde se căsători cu d-şoara Cozoni (afirmă dl G. Bengescu).

Aşadar, părintele poetului Vasile Alecsandri a trăit la Bender în Basarabia, până încă această provincie nu fusese răpită de ruşi" (articol publicat în *Adevărul literar şi artistic* din 19 iunie 1921). Ion Buzdugan nu ştia că această aflare la Bender a lui Alecsandri-seniorul a avut drept consecinţă şi „importarea" unei înjurături, pe care dramaturgul Alecsandri, după o tradiţie a familiei, o şi infiltra în una dintre cele mai cunoscute comedii ale sale. Iată unde o trimite Leonaş pe vestita Chiriţa Bârzoi ot Bărzoieni: „LEONAŞ (*fără a să mişca din loc, în parte*) Du-te la Bender, Rusalie!" (*Chiriţa în provinţie*, actul II, scena 4).

G. Pienescu, editorul lui Alecsandri, explica astfel această ciudată „expediere" la naiba: „*Bender – Tighina* (în Evul Mediu) port şi cetate moldovenească, pe Nistru, ocupată de Imperiul Otoman, simbol, ca şi Beligradul [...], pentru creştinii din vecinătate, al puterii Diavolului. De aici sensul figurat «Du-te la dracu!» al expresiei «Du-te la Bender!». Alecsandri trebuie să fi cunoscut expresia din familie, de vreme ce tatăl lui, vornicul Vasile Alecsandri (1792-1852), şi-a început cariera ca sameş la Bender" (V. Alecsandri, *Chiriţa în Iaşi sau Două fete ş-o neneacă.* Teatru, vol. I, Editura Minerva, Bucureşti, 1973, p. 450).

Ion Buzdugan este unul dintre puţinii scriitori de atunci care a revelat întreg tragismul acelor timpuri care zguduiau din temelii nu numai statutul politic al ţinutului, dar şi mentalul populaţiei din zonă. În fapt, contemporanii săi asistau şi participau în extaz la întoarcerea istoriei din cursul ei trasat pe hărţile Statului-Major rus. Printre episoadele relatate de Ion Buzdugan, se reţine, prin dramatismul său, momentul aducerii tipografiei cu caractere latine de la Iaşi la Chişinău – cu susţinerea activă a lui Sadoveanu, cu mulţime de precauţii care să înşele vigilenţa administraţiei de ocupaţie. Când citeşti aceste rânduri, senzaţia de *déjà vu* e invaziv-persistentă – nu acelaşi lucru se întâmpla aici şi în 1989-1993? Care ar fi garanţiile şi şansele că această istorie idioată nu se va mai repeta?

BDD-A6750 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

Deşi nu a fost de faţă, Ion Buzdugan reface cu precizie de reporter tragica întâmplare din via inginerului Hodorogea. Din text, se înţelege limpede că fatalitatea întâmplării nu poate fi pusă pe seama hazardului şi a unui concurs nefast de împrejurări. Adică drama sângeroasă nu va avea explicaţia infantilă şi uşor consolatoare ce reiese din vechiul proverb despre omul nepotrivit la locul nepotrivit. Dimpotrivă, se pare că acest asasinat a fost bine regizat, iar criminalii nu erau pur şi simplu o bandă de răufăcători formată aleatoriu, ci un pluton de execuţie care, cum e năravul scitic, s-a îmbătat zdravăn înainte de a-şi duce neagra misiune la capăt: „Din rândul celor criminali, de undeva din întunericul bolţii unui butuc de vie improvizat pe semne mai demult în post de observaţie, veni o comandă în limba rusă care privea pe poetul dulcii noastre limbi româneşti ce mai fredona încă *Mugur, mugur, mugurel*, cântecul care invoca primăvara: «Ukokoşite!», adică «Daţi-i la mir»". În continuare, Ion Buzdugan expune o concluzie clară, fără drept de apel: „şi trebuie să mai spunem – pentru ca mişelnicia să apară întreagă aşa cum a fost – că această crimă a fost săvârşită din ordinul puterii ţariste şi cu mâna unor dezertori de pe frontul român, care au mai fost folosiţi şi cu alte ocazii despre care s-a mai scris şi se va mai scrie".

Este îndeosebi de preţios pentru istoria literară ciclul de articole dedicat lui Alexei Mateevici. Autorului *Limbii noastre* i s-a creat la noi un cult cvasihagiografic, figura poetului-preot apărând în lumina aurie a unei sacralităţi absolute. Omul pare încununat cu nimb de sfânt şi puţin ne lipseşte să credem că, de fapt, mergea pe ape. Având toată admiraţia şi preţuirea pentru memoria poetului, Ion Buzdugan creează imaginea unui Mateevici sobru, cu un comportament reţinut, dictat de rigorile sutanei preoţeşti, dar şi a unui artist pasional, gata să meargă până în pânzele albe pentru a-şi susţine convingerile. Memorabil în acest sens este episodul sosirii la Chişinău a suitei împărăteşti cu ocazia „celebrării", în 1912, a unui secol de stăpânire rusească în Basarabia. Pare că însăşi natura se revoltă împotriva gestului tâlhăresc săvârşit de „aliaţii" noştri: „În ziua sărbătoririi, pe toate străzile capitalei basarabene nu se vedeau mai mult de 200-300 de ţărani, risipiţi şi aceştia în grupuri de câte doi-trei oameni, în frunte cu primari, secretari şi alţi slujbaşi ai administraţiei ruseşti. Neprevăzutul a dat o întorsătură neaşteptată acestei adunări de tristă aducere aminte. Pe când se desfăşura defilarea, s-a auzit de undeva o detunătură de armă... Tulburare în ordine, spaimă în siguranţa de sine, muţenie în trufia celor bucuroşi de o atare zi! S-a pornit deodată o furtună şi o ploaie torenţială, iscată din senin, cu fulgere, tunete, trăsnete, de se cutremura Chişinăul din temelii.

Ţareviciului, înspăimântat de aceste grozăvii ale naturii, ba poate chiar şi de puşcătura care s-a auzit, i-a răbufnit sângele şi pe nas şi pe gură, cumplita hemofilie arătând mulţimii ce poate. Anume curteni din suită au adus, ca de obicei în asemenea împrejurări, patul-targă cu baldachin în care ţareviciul era culcat în aşteptarea opririi sângerării. Surorile pe jumătate muribundului hohoteau în plâns lângă straniul catafalc, ca babele satelor noastre după mort. Ţarul şi ţarina, extrem de îngrijoraţi de viaţa unicului lor fiu, moştenitor al tronului, au făcut repede semn de plecare suitei către trenul imperial din gară, care îşi aştepta sub presiune stăpânii gata să înceapă goana spre Petrograd. Nu s-au mai dus nici la *Blagorodnoe sobranie*, nici la palatul guverna-

BDD-A6750 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

torului. Tristeţe mare a căzut pe toată aristocraţia ţaristă şi pe boierime, care se învârtea cu capetele plecate, ca opărită în faţa acestei prea evidente nereuşite, aşteptând să-i cadă vreo plăcintă amară din partea ţarului, ofensat de oameni, nemulţumit de natură şi de întâmplările aşezate de-a curmezişul, cât şi, desigur, de acel salut simbolic al pământenilor...” (*Amintiri despre poetul Alexe Mateevici*).

Avem în această deschidere toate elementele unei nuvelete romantice: sosirea triumfală în provincie a împăratului rus; alaiul este întâmpinat de o mulţime tăcută; se aude o detunătură sinistră de armă, urmată de o ploaie torenţială cu tunete şi fulgere; ţareviciul face o criză ceea ce cauzează plecarea intempestivă a familiei imperiale. Totul capătă sub condeiul lui Ion Buzdugan spiritul şi dramatismul neprevăzut al unei ficţiuni *sui-generis*! Neprevăzutul răsturnării de situaţie nu încape nici în fecunda imaginaţie a unui romancier! Aventura nu sfârşeşte însă aici. Aflat într-un grup de prieteni care propun diverse diversiuni împotriva festivităţilor oficiale, Alexei Mateevici se lansează într-o temerară încercare de combatere a autocraţiei ruse cu arma verbului. Ceea ce îl scoate de sub incidenţa clişeului cu care ne-a obişnuit exegetica şi istoria literară – de cleric calm şi aşezat. Când toţi propun cele mai hazardate planuri cum să zădărnicească petrecerea aniversară, Mateevici, retras într-un colţ, compune o poezie mult prea modestă ca realizare poetică, dar de o mistuitoare ardenţă patriotică:

„**Blestem-invectivă**
Împăratului Alexandru I
la centenarul răpirii Basarabiei, 1812-1912

Împărate-ncornorate,
Spune-mi unde eşti tu, unde,
La tine să pot pătrunde,
Ca să te întreb fârtate,
Ţarul ţării de nebuni;
Spune-mi unde eşti tu azi,
Să te-ntreb eu în răgaz:
Pentru ce-mi furaşi, pirate,
Scump pământul din străbuni?!”

Vede oricine, că mesajul dinamitard al poemului, publicat acum în premieră în Basarabia, nu poate fi pus în contingenţă cu imaginea superblândă a poetului difuzată constant de manuale! Însuşi publicistul pare siderat de această izbucnire a lui Mateevici: „Un om atât de rezervat ca Alexe Mateevici să facă dovada unui spirit atât de vehement! Impresia pe care mi-a lăsat-o atunci, neschimbată a rămas în toate împrejurările care m-au adus, în cursul anilor, mulţi ai mei, puţini ai lui, lângă poetul admirabilei ode *Limba noastră*, care a intrat şi va intra şi de acum înainte în cele mai pretenţioase antologii de lirică românească. Impresia unui om blând, dar cu porniri de straşnică mânie”.

BDD-A6750 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

Urmează a doua lovitură de teatru! Autorul încă în transa facerii poemului, îşi propune opul spre publicare: „ – Ei – rupse tăcerea, cu ochi de pară, Alexe Mateevici –, îmi publicați închinarea către țarul Alexandru I?”

Revoluționarii, confruntați cu vijeliosul Mateevici, bat, resemnați, în retragere:

„– Aiasta nu se poate! a răspuns bătrânul N. N. Alexandri. Pentru a publica o astfel de poezie, înseamnă să dărâmăm ceea ce singuri am clădit cu atâtea strădanii, să distrugem «Cuvânt moldovenesc», tocmai acum când a prins rădăcini frumoase prin toate satele Basarabiei revista noastră care desface pe masa țăranului un strop din lumina limbii române”. Poetul, ca un adevărat cavaler fără frică şi prihană e gata să meargă pentru a se război cu zbirii de la cenzură, doar să-şi vadă poemul publicat. Într-un târziu cedează vocilor raționale care îl deconsiliază să întreprindă acest pas riscant pentru toți.

O altă poveste romantică legată de Mateevici e cea din *Moartea poetului Alexe Mateevici şi aducerea Pegasului la mormântul său*. Şi acest episod pare rodul imaginației unui prozator prolific din secolul al XIX-lea romantic. Ion Buzdugan scrie că preotul militar Mateevici avea pe front un cal de care se ataşase ca de o ființă foarte apropiată. Îmbolnăvit de tifos, poetul este adus la Chişinău pentru a fi tratat. Simțindu-şi însă sfârşitul aproape, muribundul roagă să-i fie adus calul de pe front. Ceea ce şi fac prietenii poetului, dar desigur prea târziu: „Iar după voința poetului, rostită de era încă în viață, i-a fost adus la mormânt şi roibul – Pegasul său.

Şi s-a întâmplat atunci adevărată minune, căci roibul, apropiindu-se de sicriu, a bătut cu copita în pământ şi a nechezat de a luat auzul lumii. Apoi s-a coborât în genunchi şi şi-a rezemat capul de lemnul sicriului şi a prins să lăcrămeze ca un om, cu nişte lacrimi mari cum nu credeam că vreo ființă poate să sloboadă. A stat aşa minute întregi, căci nimeni nu îndrăznea să se atingă de el şi să-l îndemne să se ridice pentru ca slujba să-şi urmeze canonul; era cum spun minune mare şi lumea plângea de două ori...”

E o istorie aproape incredibilă, dar care dă maximă credibilitate harului de publicist şi povestitor al lui Ion Buzdugan.

* * *

În context general-românesc, recentele volume, îl vor găsi şi lăsa pe Ion Buzdugan acolo unde l-a fixat istoria şi modesta sa avuție literară – pe raftul doi. Chiar dacă în generația şi în timpul său el are o prestație literară pasabilă, nefiind nici în capul topului, dar nici ultimul citat pe ordinea de zi.

În strictul areal al interbelicului basarabean, el nu are însă egali, căci e departe înaintea tuturor. Inclusiv a lui Alexei Mateevici, căruia destinul nu i-a fost propice pentru a-şi depăşi nesiguranța şi ezitările inerente vârstei.

Opera lui Ion Buzdugan nu face dovada unei culturi prea extinse a autorului ei, dar acolo unde nu i-au ajuns cunoştințe sau îndemânare, inima sa largă a complinit restul. De aceea îi vom găsi un loc onorabil în memoria noastră. Acolo unde e puțin, totul contează.

16 iulie 2014

BDD-A6750 © 2014 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)